

BĀRIŅTIESU IESNIEGTO VALSTS STATISTIKAS PĀRSKATU PAR BĀRIŅTIESU DARBU 2012.GADĀ ANALĪZE

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā (turpmāk – inspekcija) 2013.gada februārī tika saņemti 148 Latvijas novadu un republikas pilsētu bāriņtiesu ikgadējie pārskati par darbu 2012.gadā, kā to paredz Ministru kabineta 2011.gada 4.oktobra noteikumi Nr.763 „Noteikumi par bāriņtiesas ikgadējā pārskata veidlapas paraugu un pārskata iesniegšanas un aizpildīšanas kārtību”.

Izvērtējot iesūtītos pārskatus par bāriņtiesu darbu 2012.gadā, inspekcija analizēja pārskatos atspoguļoto informāciju vairāku gadu salīdzinājumā, lai gūtu priekšstatu par kopējo bērnu un aizgādībā esošo personu tiesību stāvokli Latvijā uz 2012.gada 31.decembri un iespējamajām izmaiņām.

Valsts statistikas pārskatu par bāriņtiesu darbu analīze sniedz iespēju inspekcijai pilnveidot bāriņtiesu darba uzraudzību un metodiskās palīdzības sniegšanu bērnu un aizgādībā esošu personu tiesību un interešu aizsardzībā, kā to paredz Bāriņtiesu likuma 5.panta pirmā daļa.

Bāriņtiesu pārskatu par darbu 2012.gadā statistikas rādītāju analīze tika veikta trīs gadu datu salīdzinājumā, sākot ar 2010.gadu. Atsevišķa informācija analizēta salīdzinot 2011. un 2012.gada datus, jo par iepriekšējiem gadiem statistiskās informācijas nav.

Bāriņtiesas pārskatu par darbu datu apkopojums ļauj arī sabiedrībai gūt priekšstatu par bāriņtiesas darba specifiku, apjomu, kā arī par situāciju Latvijā attiecībā uz bērnu šķiršanu no ģimenes un ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu.

Satura rādītājs

1. PĀRSKATS PAR BĒRNU APRŪPI ĢIMENĒ.....	3
1.1. Ģimenes, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērnu aprūpe un audzināšana.....	3
1.2. Vecāku aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē.....	5
2. PĀRSKATS PAR BĒRNU ŠĶIRŠANU NO ĢIMENES.....	7
2.1. Bērna aprūpes tiesību atņemšana un atjaunošana.....	7
2.4. Bērna aizgādības tiesību atņemšana un atjaunošana.....	10
3. PĀRSKATS PAR ĀRPUSĢIMENES APRŪPĒ ESOŠIEM BĒRNIEM.....	13
3.1. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits.....	13
3.2. Ārpusģimenes aprūpe pārskata gadā.....	15
3.3. Adoptējamo bērnu skaits, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē.....	16
4. PĀRSKATS PAR AUDŽUĢIMEŅU LIETĀM.....	18
5. PĀRSKATS PAR AIZBILDNĪBAS LIETĀM.....	21
6. PĀRSKATS PAR AIZGĀDNĪBU.....	23
7. PĀRSKATS PAR BĀRIŅTIESAS LĒMUMIEM CITOS JAUTĀJUMOS.....	25
8. PĀRSKATS PAR BĀRIŅTIESAS LĒMUMU PĀRSŪDZĪBU ADMINISTRATĪVAJĀ RAJONA TIESĀ	31

1.PĀRSKATS PAR BĒRNU APRŪPI ĢIMENĒ

1.1. Ģimenes, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērnu aprūpe un audzināšana

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 17.panta 4.punktu bāriņtiesas sadarbojas ar pašvaldību sociālajiem dienestiem, lai nodrošinātu bērna vai aizgādņībā esošas personas tiesību un interešu aizstāvību. Veiksmīga sadarbība starp sociālo dienestu un bāriņtiesu nodrošina pilnvērtīgu un kvalitatīvu bērnu tiesību aizsardzību gan ģimenē, gan ārpus tās.

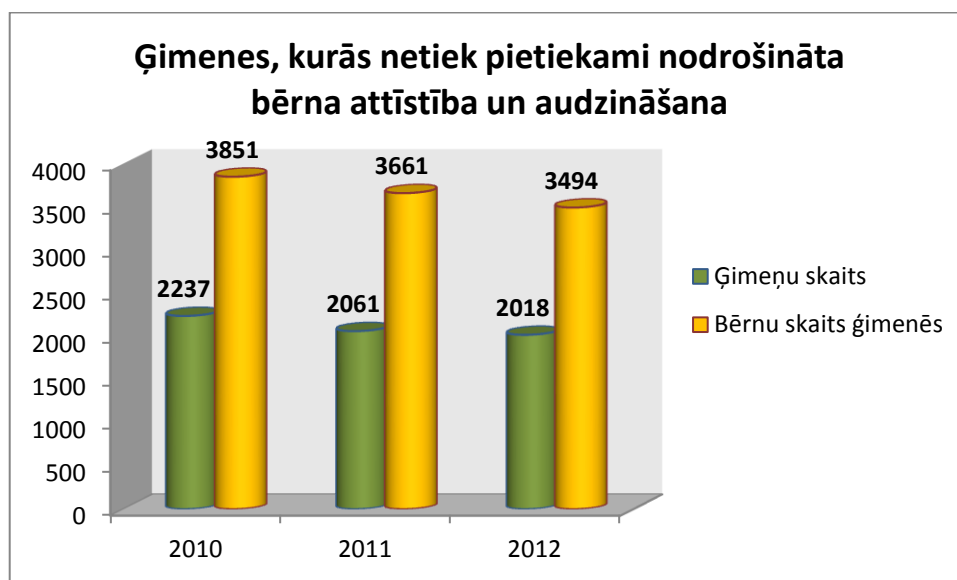
Bāriņtiesa un sociālais dienests ir pašvaldību izveidotas iestādes, kas realizē Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66.panta otrās daļas 1.un 2.punktā noteikto, ka pašvaldība sniedz palīdzību un atbalstu ģimenēm, kurās ir bērni, garantējot ikvienam pašvaldības teritorijā dzīvojošam bērnam pajumti, siltumu, apģērbu un vecumam un veselības stāvoklim atbilstošu uzturu, kā arī nodrošina ārpusģimenes aprūpi tiem bērniem, kuriem uz laiku vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kurus viņu pašu interesēs nedrīkst atstāt šajā ģimenē.

Bāriņtiesu likuma 17.panta piektais punkts paredz bāriņtiesas pienākumu informēt pašvaldības sociālo dienestu vai citu atbildīgo institūciju par ģimenēm, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana un kurām nepieciešama palīdzība. Tas nozīmē, ka bāriņtiesa, izvērtējot bērna tiesību aizsardzības nodrošinājumu ģimenē ir konstatējusi riskus attiecībā uz vecāku aprūpes pienākuma pildīšanu, tomēr tie nav tik augsti, lai lemtu par bērna šķiršanu no ģimenes.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 1. un 2.punkts paredz, ka pašvaldības sociālā dienesta uzdevums ir veikt sociālo darbu ar personām, ģimenēm un personu grupām un sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi, audžuģimenēm, aizbildņiem, personām, kuras aprūpē kādu no ģimenes locekļiem, invalīdiem, pensijas vecuma personām, personām ar garīga rakstura traucējumiem un citām personu grupām, kurām tas nepieciešams. Tādējādi sociālais darbs ar ģimenēm, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana, ir sociālā dienesta

pieņēmums, ar mērķi preventīvi novērst apstākļus, kas ir par pamatu iespējamai bērnu šķiršanai no ģimenes.

Tādējādi pašvaldību institūcijas, savstarpēji sadarbojoties un ievērojot ANO Ģenerālās asamblejas 1989.gada 20.novembra Konvencijas par bērna tiesībām 9.pantā ietvertu bērnu tiesību principu, ka bērnus nevajadzētu šķirt no vecākiem, ja vien tas nav nepieciešams viņu vislabāko interešu nodrošināšanai, nodrošina Bērna tiesību aizsardzības likuma 26.panta pirmajā daļā noteikto, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un valsts un pašvaldība atbalsta ģimeni, it īpaši daudz bērnu ģimeni un sniedz tai palīdzību.

1.attēls

Salīdzinot bāriņtiesu sniegtos datus no 2010. Līdz 2012.gadam, vērojama tendence nedaudz samazināties to ģimeņu skaitam, kurās bāriņtiesa konstatējusi, ka netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana un par kurām informācija nodota sociālajiem dienestiem (sk. 1.attēlu). Vienlaikus šādās ģimenēs augošo bērnu skaita samazinājums ir neliels, ja 2012.gadā informācija sociālajam dienestam sniegta par 167 ģimenēm mazāk nekā 2012.gadā, tad salīdzinot šajās ģimenēs augošo bērnu skaitu, samazinājums ir tikai par 43 bērniem (sk. 1.attēlu).

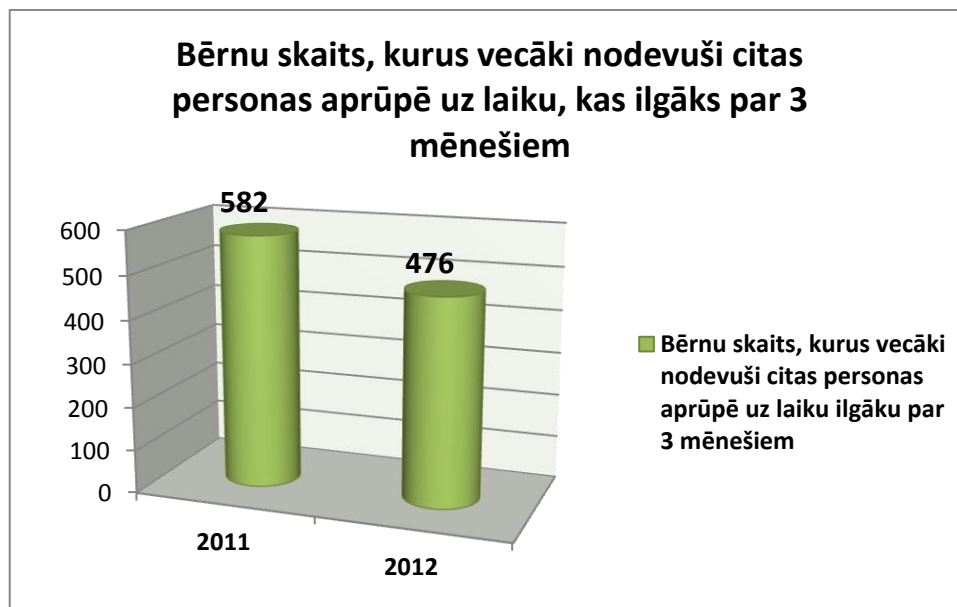
1.2. Vecāku aprūpē esoša bērna nodošana citas personas aprūpē

Bāriņtiesu un pašvaldību sociālo dienestu redzeslokā nonāk arī bērni, kuru aprūpi veic citas personas (radnieki, vecāku uzticības personas), jo vecāki dažādu iemeslu dēļ paši konkrētajā brīdī nevar realizēt pilnvērtīgu bērnu aprūpi. Visbiežāk tie ir bērni, kuru vecāki devušies strādāt uz ārvalstīm un bērni tiek atstāti Latvijā, vai nu tādēļ, ka vecāki ārvalstīs vēl nav atraduši piemērotu mājokli, vai arī vēlas, lai bērni pabeidz uzsākto izglītības ieguvu. Dažkārt arī paši bērni atsakās doties uz ārvalstīm, jo nevēlas mainīt ierasto vidi.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.¹pants nosaka kārtību, kā vecāku aprūpē esošu bērnu var nodot citas personas aprūpē Latvijā uz laiku, kas ilgāks par trīs mēnešiem un kā ir jāveic bērna aprūpes uzraudzība.

Gadījumā, ja vecākiem ir izveidojusies situācija, kad nepieciešams bērnu nodot citas personas aprūpē uz laiku, kas ilgāks par 3 mēnešiem, viņiem jāvēršas bāriņtiesā ar lūgumu sniegt atzinumu, ka bērna nodošana citas personas aprūpē atbilst bērna interesēm. Savukārt bāriņtiesai, uzsākot vērtēt šādu vecāku lūgumu jāņem vērā Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.panta pirmajā daļā noteiktais princips, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Tādējādi bāriņtiesai ir jāizvērtē, vai bērna nodošana citas personas aprūpē objektīvi ir vienīgais situācijas risinājums un jāsniedz informācija vecākiem par cita veida atbalsta pasākumiem ģimenei, kurus nodrošina valsts vai pašvaldība. Bāriņtiesai ir jānoskaidro arī tas, kādā veidā vecāks regulāri uzturēs kontaktus ar personu un bērnu, kā persona varēs nepieciešamības gadījumā nekavējoties sazināties ar vecākiem, lai informētu viņus par būtiskiem jautājumiem, kas skar bērna intereses. Tādējādi Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.¹pants ir piemērojams tikai tajos gadījumos, kad, izvērtējot visus apstākļus, bāriņtiesa konstatē, ka vecāku vēlme nodot bērnu citas personas aprūpē ir pamatota (piemēram, darbs vai mācības ārzemēs u.c.). Vienlaikus normatīvie akti paredz, ka personas dzīvesvietas bāriņtiesa nodrošina regulāru bērna dzīves apstākļu pārbaudi.

Bāriņtiesu pārskatos par darbu dati attiecībā uz vecāku aprūpē esošu bērnu skaitu, kuri nodoti citas personas aprūpē, tiek apkopoti no 2011.gada. Kā redzams 2.attēlā, 2012.gadā citas personas aprūpē nodoto bērnu skaits ir samazinājies.

2.attēls

Kā liecina inspekcijas Bāriņtiesu un audžuģimeņu departamenta darbinieku lietu pārbaudēs konstatētais, vecāki aizvien vairāk cenšas radīt tādus apstākļus, lai bērni pēc iespējas ātrāk varētu doties uz ārvalstīm kopā ar viņiem. Diemžēl jāatzīmē, ka daļa vecāku, kuri bērnus nodevuši citu personu aprūpē, pēc tam, kad izceļojuši no valsts, vairs nepilda bērna aprūpes un audzināšanas pienākumu – nekontaktējas ar bērniem, nesniedz tiem nedz morālu, nedz finansiālu atbalstu. Šādos gadījumos bāriņtiesā tiek risināts jautājums par aprūpes tiesību pārtraukšanu vecākiem un ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu bērniem.

2.PĀRSKATS PAR BĒRNU ŠĶIRŠANU NO ĢIMENES

2.1. Bērna aprūpes tiesību atņemšana un atjaunošana

Bērna aprūpes tiesību atņemšanai katrā konkrētā gadījumā ir savi iemesli, tomēr visi šie gadījumi ir saistīti ar vecāku vardarbību pret bērniem – gan fizisku (bērna veselībai vai dzīvībai bīstams apzināts spēka pielietojums saskarsmē ar bērnu), gan seksuālu (bērna iesaistīšana seksuālās darbībās, ko bērns nesaprot vai kam nevar dot apzinātu piekrišanu), gan emocionālu (bērna pašcieņas aizskaršana vai psiholoģiska ietekmēšana (draudot viņam, lamājot, pazemojot viņu vai citādi kaitējot viņa emocionālajai attīstībai)) un/vai vecāku nolaidību – bērna aprūpes un uzraudzības pienākumu nepildīšanu.

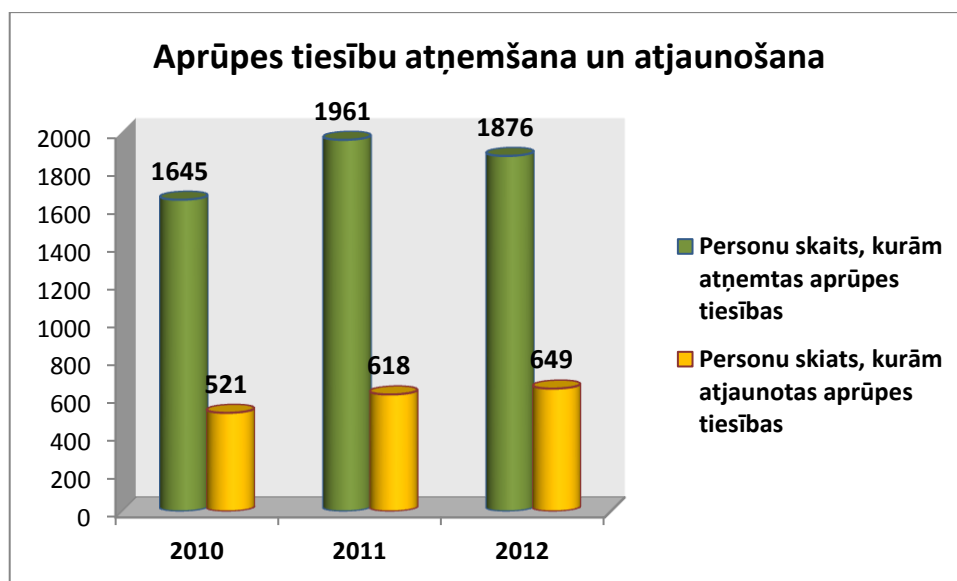
Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk – Civillikums) 203.pants (01.01.2012. redakcijā) paredz, ka vecākiem aprūpes tiesības tiek atņemtas gadījumos, kad bāriņtiesa konstatē, ka:

- 1) ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu;
- 2) bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāku apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ);
- 3) vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību;
- 4) vecāks ir devis piekrišanu bērna adopcijai;
- 5) konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu.

Savukārt bāriņtiesas pienākums, pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 4.pantā noteiktajiem bāriņtiesas darbības principiem, ir pamatojoties uz normatīvajiem aktiem un publiskajiem tiesību principiem prioritāri nodrošināt bērna vai aizgādībā esošas personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību, tajā skaitā nepieciešamības gadījumā lemt par bērna šķiršanu no ģimenes, lai pilnvērtīgi nodrošinātu viņa tiesību un interešu aizsardzību.

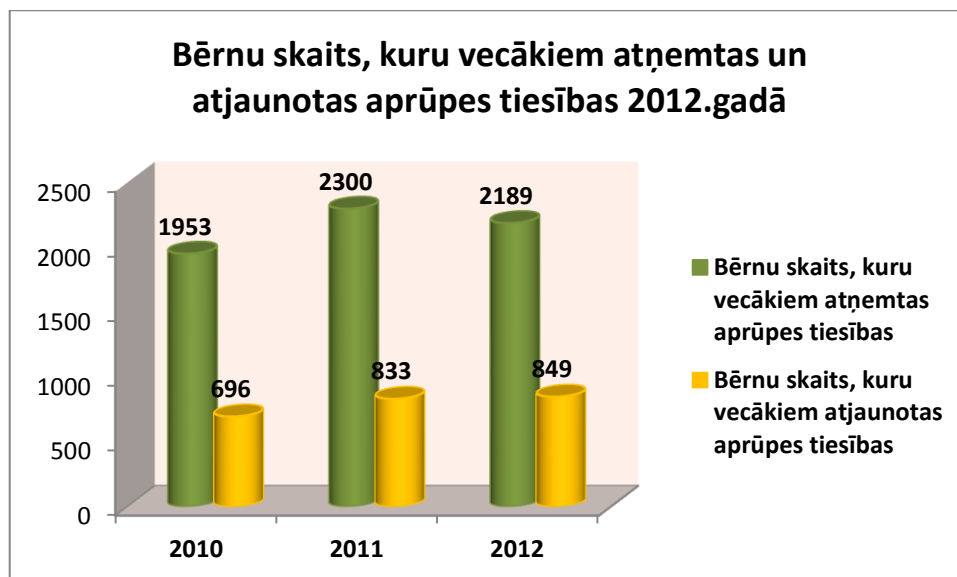
2012.gadā bērna aprūpes tiesības atņemtas par 85 vecākiem mazāk kā 2011.gadā, savukārt neliels pozitīvs pieaugums vērojams to vecāku skaitam, kuriem atjaunotas atņemtās bērnu aprūpes tiesības (sk.3.attēlu).

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta piektajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa pēc tam, kad pieņemts lēmums par bērnu šķiršanu no ģimenes, nekavējoties informē par to pašvaldības sociālo dienestu vai pašvaldības deleģēto personu. Šajos gadījumos pašvaldības sociālais dienests kopā ar citām pašvaldības institūcijām, bērna vecākiem un bērna tiesību aizsardzības iestādēm izstrādā ģimenes atbalsta un palīdzības programmu. Minētā likuma 44.panta pirmā daļā paredz, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā pašvaldība sniedz izglītojošu, sociālu un citu palīdzību bērna vecākiem, lai radītu apstākļus bērna aprūpes atjaunošanai ģimenē. Līdz ar to pēc bērnu šķiršanas no ģimenes sociālajam dienestam jāuzsāk aktīvs darbs ar ģimeni, lai pēc iespējas ātrāk varētu nodrošināt bērnu augšanu bioloģiskajā ģimenē.

3.attēls

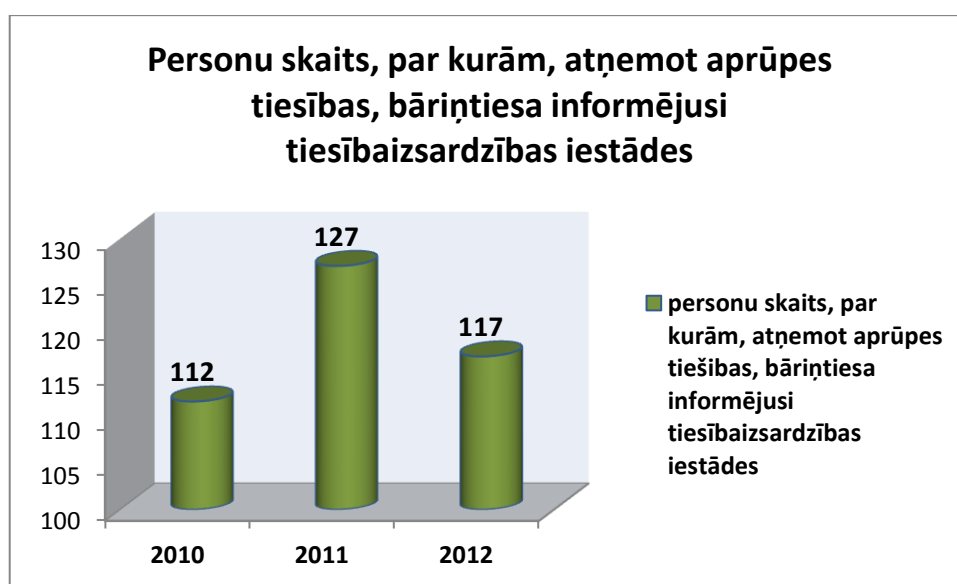
Analizējot bāriņtiesu sniegtos datus par bērnu skaitu, kuru vecākiem atņemtas vai atjaunotas aprūpes tiesības, secināms, ka no ģimenes 2012.gadā šķirti 2189 bērni, kas ir par 111 bērniem mazāk nekā 2011.gadā (sk.4.attēlu). Savukārt bērnu skaits, kuru vecākiem atjaunotas aprūpes tiesības 2011.un 2012.gadā ir līdzīgs, attiecīgi 833 un 849 bērni atgriezušies vecāku aprūpē (sk.4.attēlu).

4.attēls

Bāriņtiesu pārskatos par darbu sniegtā informācija liecina, ka 2012.gadā par 10 personām mazāk kā 2011.gadā, atņemot aprūpes tiesības, bāriņtiesa informējusi tiesībsargājošās institūcijas (sk.5.attēlu).

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 51.panta trešajā daļā paredzēts, ka katrai personai ir pienākums ziņot policijai vai citai kompetentai iestādei par vardarbību vai citu pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to informāciju tiesībsargājošajām iestādēm par vardarbību pret bērnu jau var būt snieguši bērna radnieki, izglītības iestādes, ārstniecības iestādes u.tml.

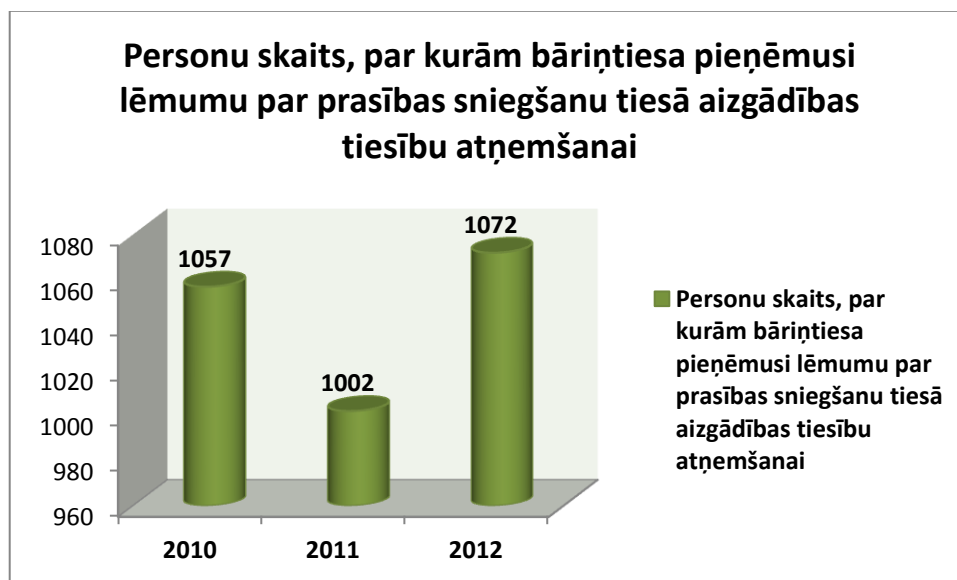
5.attēls

2.4. Bērna aizgādības tiesību atņemšana un atjaunošana

Civillikuma (01.01.2012. redakcijā) 203.pantā noteikts, ja gada laikā no aizgādības tiesību pārtraukšanas nav iespējams tās atjaunot, bāriņtiesa lemj par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, izņemot gadījumu, kad aizgādības tiesības nevar atjaunot no vecāka neatkarīgu apstākļu dēļ. Bāriņtiesai ir tiesības lemt par prasības celšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai arī ātrāk, ja tas ir bērna interesēs.

No minētā izriet, ka aizgādības tiesību atņemšanu vienam vai abiem vecākiem kā galējo līdzekli piemēro tiesa. Bāriņtiesu likuma 22.panta trešajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa lemj par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai, ja vecāks ar bērnu apietas sevišķi slikti (konstatēta vardarbība pret bērnu u.tml.), vecāks nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību, un tas var apdraudēt bērna fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību vai vecāks ir devis piekrišanu bērna adopcijai.

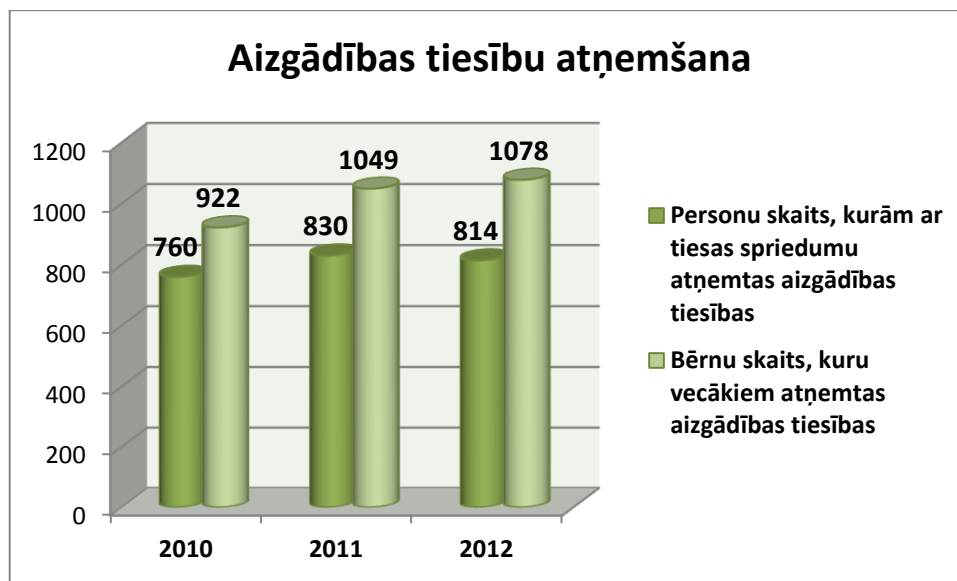
2010.gadā bāriņtiesas lēmums par prasības sniegšanu tiesā aizgādības tiesību atņemšanai tika pieņemts par 1057 personām, 2011.gadā tās ir 1002 personas, savukārt 2012.gadā prasību skaits ir pieaudzis un bāriņtiesas tiesā prasību par bērnu aizgādības tiesību atņemšanu cēlušas par 1072 personām (sk.6.attēlu).

6.attēls

Bāriņtiesu sniegtie dati liecina, ka katru gadu pieaug to personu skaits, kuras nav sadarbojušās ar sociālajiem dienestiem, bāriņtiesām un citiem speciālistiem, lai novērstu

iemeslus, kas bijuši par pamatu aprūpes tiesību atņemšanai, un kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības (sk.7.attēlu). Savukārt bērnu skaits, kuru vecākiem ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības pēdējos trīs gadus ir līdzīgs, ar nelielu pieaugumu 2011.gadā – 830 bērni pretēji 2010.gadam, kad aizgādības tiesības tika atņemtas par 760 bērniem, savukārt 2012.gadā vērojams neliels samazinājums – 814 bērni (sk.7.attēlu).

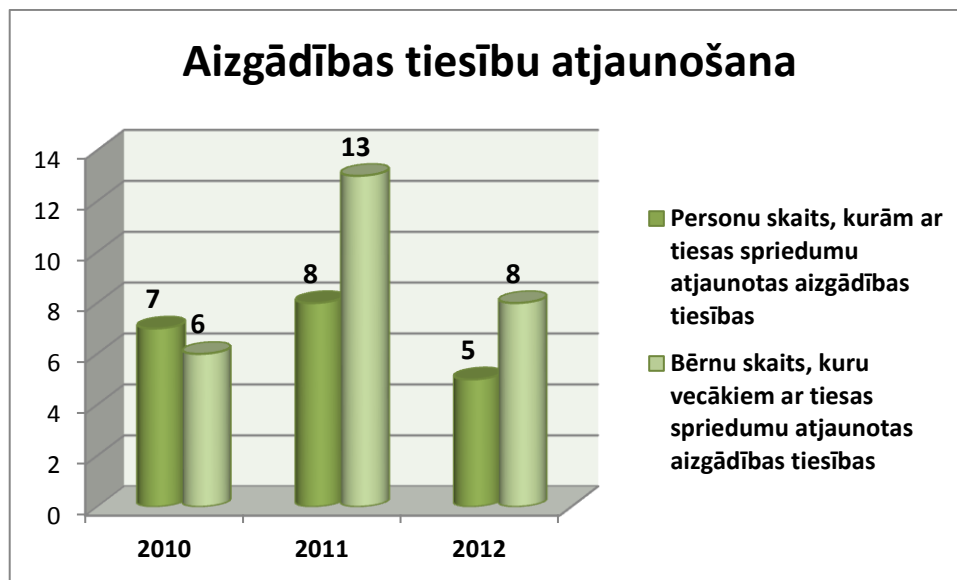

7.attēls

Civilprocesa likuma 244.⁷ pants paredz, ka tad, ja pēc tam, kad likumīgā spēkā stājies spriedums lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, mainās apstākļi, katra puse ir tiesīga iesniegt jaunu prasību tiesā vispārējā kārtībā. Tādējādi ikvienam vecākam, kuram ar tiesas spriedumu ir atņemtas bērnu aizgādības tiesības, ir tiesības vērsties tiesā ar attiecīgu prasības pieteikumu aizgādības tiesību atjaunošanai, ja vecāks uzskata, ka ir zuduši iemesli, kuru dēļ viņam tika atņemtas bērna aizgādības tiesības.

Arī bāriņtiesas, ievērojot bērna vislabāko interešu nodrošināšanas apsvērumu, atsevišķos gadījumos var lemt par prasības iesniegšanu tiesā aizgādības tiesību atjaunošanai vecākiem. 2012.gadā bāriņtiesas pieņēmušas lēmumu sniegt tiesā prasību aizgādības tiesību atjaunošanai par 9 personām.

2012.gadā ar tiesas spriedumu aizgādības tiesības tika atjaunotas 5 vecākiem (4 mātēm un 1 tēvam), kopumā ģimenē atgriezās 8 bērni. Salīdzinot ar 2011. gadu, tas ir par 3 personām un 5 bērniem mazāk (sk.8.attēlu).

8.attēls

3. PĀRSKATS PAR ĀRPUSĢIMENES APRŪPĒ ESOŠIEM BĒRNIEM

3.1. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits

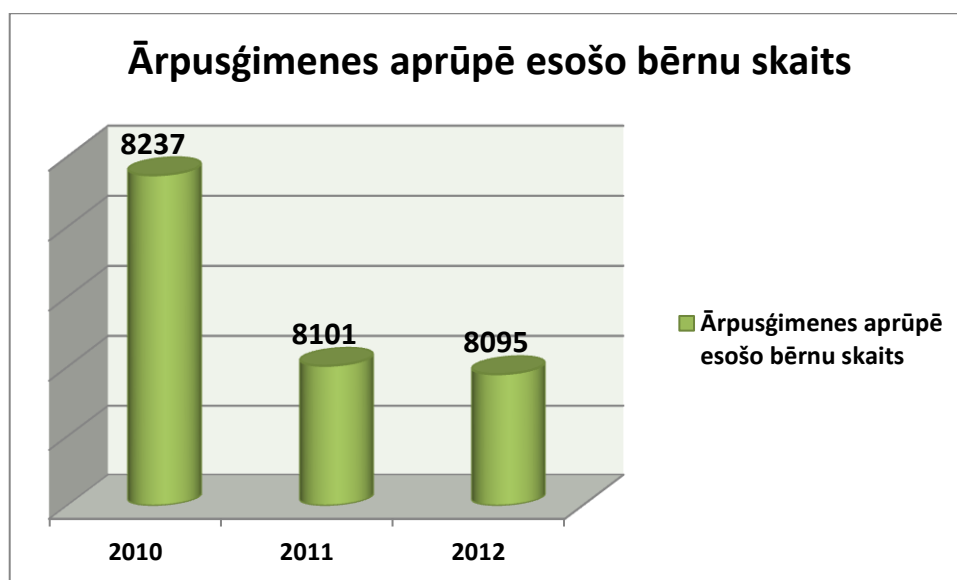
Ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide, un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē. Vienlaikus atzīstams, ka ir gadījumi, kad bērna labāko interešu nodrošināšanai, bērns ir šķirams no ģimenes. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta pirmo daļu, bērnu var šķirt no ģimenes, ja:

- bērna dzīvība, veselība vai attīstība ir nopietni apdraudēta vardarbības dēļ vai ir pamatotas aizdomas par vardarbību pret bērnu, kā arī aprūpes trūkuma vai mājas apstākļu (sociālās vides) dēļ;
- bērns nopietni apdraud savu veselību vai attīstību, lietojot alkoholu, narkotiskās vai toksiskās vielas;
- bērns ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

Šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe, kuras mērķis ir radīt bērnam aizsargātības sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai, atbalstīt bērna centienus būt patstāvīgam.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4.panta ceturtajā daļā noteikto, bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem nodrošināma aprūpe ģimeniskā vidē — audžuģimenē, pie aizbildņa, un tikai tad, ja tas nav iespējams, aprūpe tiek nodrošināta ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.

Bāriņtiesu iesniegtie pārskati par darbu liecina, ka no 2010.gada ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits ir vidēji 8100 bērni. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitam ir tendence samazināties, lai arī samazinājums ir neliels. 2010.gadā ārpusģimenes aprūpē atradās 8237 bērni, 2011.gadā 8101, bet uz 2012.gada 31.decembri ārpusģimenes aprūpe kopumā tika nodrošināta 8095 bērniem (sk.9.attēlu).

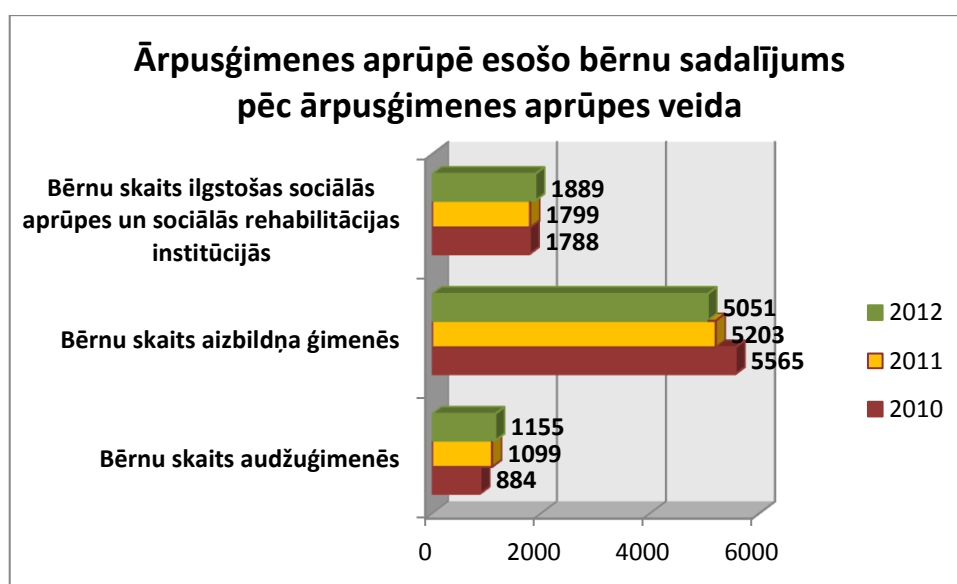

9.attēls

Latvijā ārpusģimenes aprūpe tiek nodrošināta trīs veidos – vai nu nodibinot bērnam aizbildnību, vai ievieojot bērnu audžuģimenē vai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.

Kā redzams 10.attēlā, ar katru gadu samazinās aizbildnībā nodoto bērnu skaits, piemēram, 2012.gadā aizbildnība bija nodibināta par 152 bērniem mazāk nekā 2011.gadā. Savukārt audžuģimenē aprūpe 2012.gadā nodrošināt par 56 bērniem vairāk nekā 2011.gadā (sk.10.attēlu).

Bāriņtiesu sniegtie dati liecina, ka 2012.gadā ir pieaudzis arī ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietoto bērnu skaits (sk.10.attēlu).

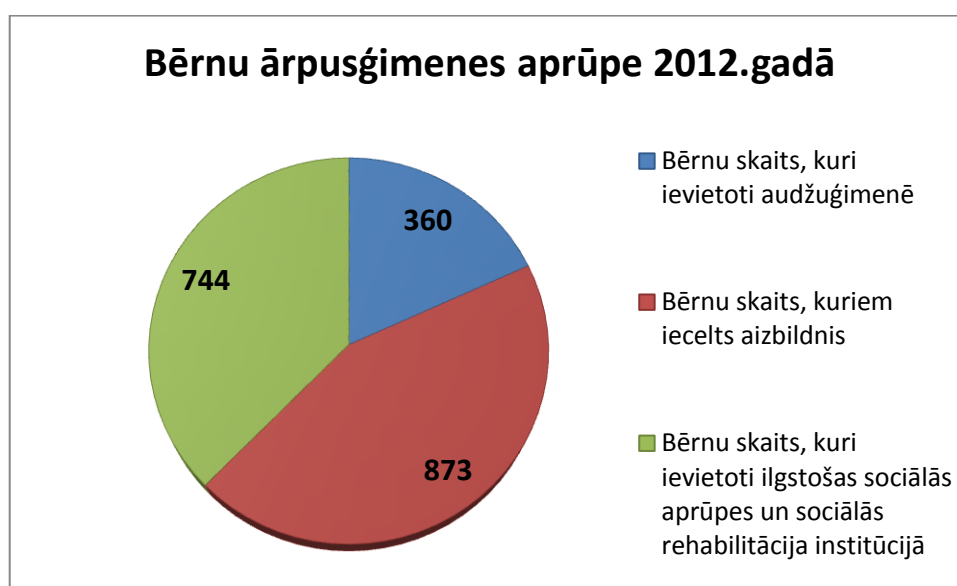

10.attēls

3.2. Ārpusģimenes aprūpe pārskata gadā

2012.gadā, pamatojoties uz bāriņtiesu pieņemtajiem lēmumiem, ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta 1977 bērniem.

873 bērnu aprūpi un audzināšanu uzņēmās aizbildņi, 744 bērniem ārpusģimenes aprūpe tika nodrošināta ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, savukārt 360 bērniem rasta iespēja augt audžuģimenē (sk.11. attēlu). Tādējādi aprūpe ģimeniskā vidē tika nodrošināta 62,36% no visiem 2012.gadā ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem.

11.attēls

Lai ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietotajiem bērniem sniegtu atbalstu un iespēju gūt izpratni par ģimenisku vidi, personas (laulātie) tiek aicinātas kļūt par viesģimenēm. Pēc viesģimenes statusa iegūšanas, personas kontaktējas ar bērnu, kā arī var uz laiku (piemēram, brīvdienās) uzņemt savā dzīvesvietā bērnu aprūpes iestādē ievietotu bērnu. 2012.gadā piešķirti 130 viesģimeņu statusi, kas ir par 14 mazāk nekā 2011.gadā.

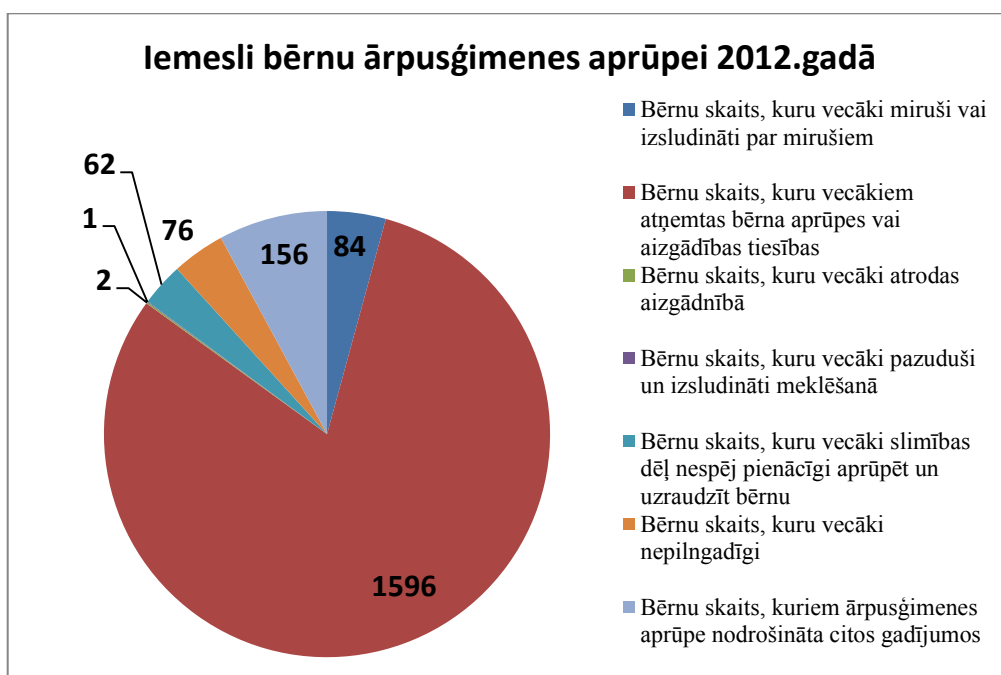
Saskaņā ar bāriņtiesu sniegto informāciju, 80,72 % no ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem ir bez vecāku gādības palikušie – tie, kuru vecākiem atņemtas aprūpes vai aizgādības tiesības (sk.12 attēlu). No iepriekš minētā izriet, ka lielākā daļa bērnu ārpusģimenes aprūpē diemžēl nonāk tieši tādēļ, ka bijis nepieciešams viņus šķirt

no ģimenes, jo vecāku vainas dēļ atradušies veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, vai arī vecāki ļaunprātīgi izmantojuši savas tiesības, nav nodrošinājuši bērna aprūpi un audzināšanu vai bijuši vardarbīgi pret bērniem.

Bērni bāreņi (vecāki ir miruši vai izsludināti par mirušiem) ir 4,24 % no visiem ārpusģimenes aprūpē nodotajiem bērniem (sk.12 attēlu).

Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2011.gadā ārpusģimenes aprūpe nodrošināta 78, savukārt 2012.gadā 76 bērniem, kuru vecāki ir nepilngadīgi.

3,13% bērniem vecāki nespēj realizēt bērnu aprūpi savas slimības dēļ (sk.12 attēlu). Savukārt par 156 jeb 7,89% bērnu (sk.12 attēlu) bāriņtiesas nav precizējušas ārpusģimenes aprūpes iemeslu, norādot, ka ārpusģimenes aprūpe nodrošināta citos gadījumos, piemēram, vecāka un bērna domstarpību dēļ.

12.attēls

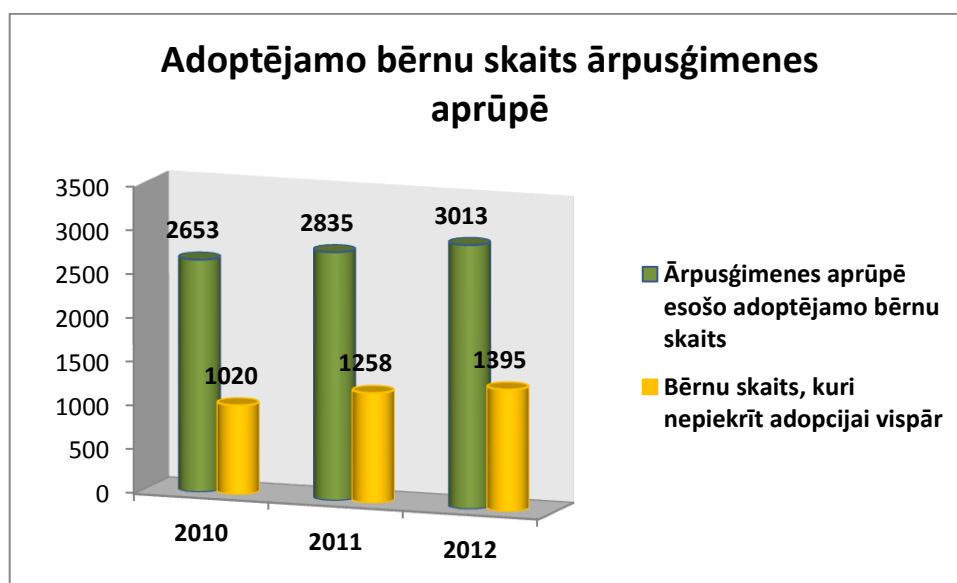
3.3. Adoptējamo bērnu skaits, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē

Ja bērnam nav iespējams augt bioloģiskajā ģimenē, pamatojoties uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31.panta pirmajā daļā noteikto, lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adopcija. Ne visi bērni, kuri ir ārpusģimenes aprūpē, ir adoptējami. Par adoptējamiem bērniem uzskatāmi tie, kuru vecāki miruši, vai vecākiem

ar tiesas spriedumu ir atņemtas aizgādības tiesības, vai arī vecāki devuši piekrišanu bērna adopcijai. Tāpat, ja bērnam ir nodibināta aizbildnība, aizbildnis var nedot piekrišanu bērna adopcijai, ja tam ir pamatots iemesls. Savukārt Ministru kabineta 2003.gada 11.marta noteikumu Nr.111 „Adopcijas kārtība” 5.punkta 5.3.apakšpunkts paredz, ka bērna adopcijai piekrišanu nepieciešams saņemt no paša adoptējamā, ja viņš ir sasniedzis 12 gadu vecumu.

Adopcija tiek atbalstīta, lai nodrošinātu bērnam iespēju augt ģimeniskā vidē, kas ir viena no bērna pamattiesībām. Saskaņā ar Civillikuma 173.panta pirmajā daļā noteikto, adoptētais bērns attiecībā pret adoptētāju un viņa radniekiem iegūst laulībā dzimuša bērna tiesisko stāvokli kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās. Tādējādi ar adopciju bērnam bārenim vai bez vecāku gādības palikušajam bērnam tiek nodrošināta stabila un harmoniska dzīves vide ģimenē.

Bāriņtiesu sniegtie dati par ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem, kuri ir adoptējami, liecina, ka 2012.gadā adoptējamo bērnu skaits turpinājis pieaugt, 2010.gadā bāriņtiesas sniegušas informāciju par 2653 adoptējamiem bērniem, 2011.gadā – 2835 bērniem, savukārt 2012.gadā – 3013 bērniem (sk.13.attēlu). Vienlaikus ievērojami palielinājies to bērnu skaits, kuri nav devuši piekrišanu adopcijai (sk.13.attēlu).

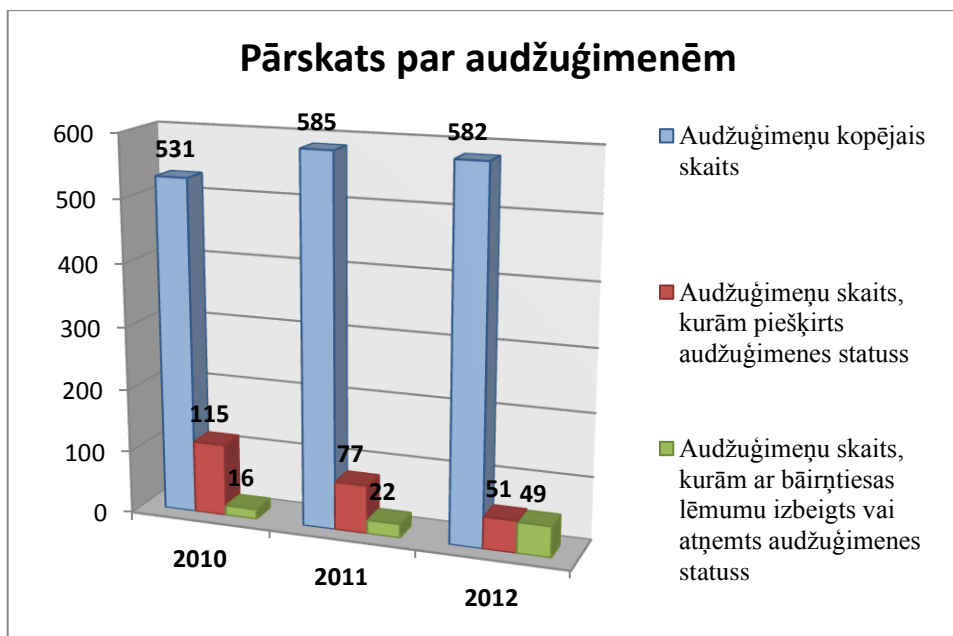
13.attēls

4. PĀRSKATS PAR AUDŽUĢIMENŪ LIETĀM

Audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodroģina aprģupi bģrnam, kuram uz laiku vai pastģvģgi atņemta viņa ģimeniskģ vide vai kura interesģs nav pieļaujama palikģšana savģ ģimenģ, lģdz brģdim, kad bģrns var atgriezties savģ ģimenģ, vai, ja tas nav iespģjams, tiek adoptģts, viņam tiek nodibinģta aizbildnģba vai bģrns sasniedz pilngadģbu.

Audžuģimeņu kustģba Latvijģ aizsģkģs 2003/2004.gadģ. 2007.gada 1.janvģrģ spģkģ stģjģs Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumi Nr.1036 „Audžuģimenes noteikumi”, kas normatģvģ akta ietvarģ noregulģja jautģjumus par audžuģimenes statusa pieģķirģšanu, audžuģimeņu pienģkumiem un tiesģbģm.

Ik gadu audžuģimeņu kopģjais skaits turpinģja pieaugt, savukģrt 2012.gads ir iezģmģjis ņģ brģģa sasnieģto maksimumu, kad pirmo reizi kopģ audžuģimeņu kustģbas aizsģkuma audžuģimeņu skaits nav pieaudzis. 2012.gadģ Latvijģ kopumģ bija 582 audžuģimenes (sk.14.attģlu).

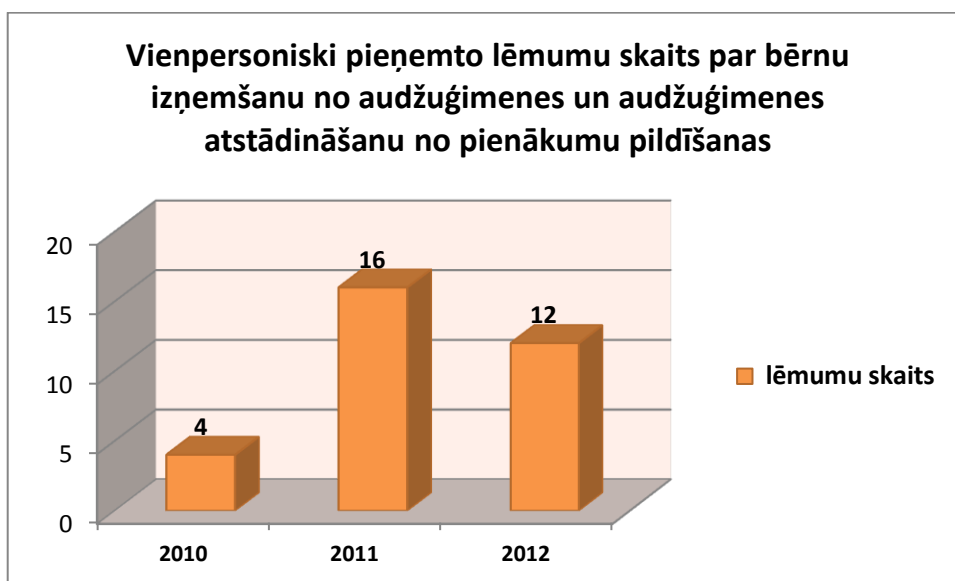
14.attģls

Audžuģimeņu skaita samazinģjums saistģms arģ ar to, ka sģkot ar 2011.gadu ievģrojami mazinģjies gan jauno audžuģimeņu skaits, gan pieaudzis to audžuģimeņu skaits, kurģm ar bģrģģtiesas lģmumu izbeigts vai atņemts audžuģimenes statuss. Kģ

redzams 14.attēlā, 2012.gadā pirmreizēji par audžuģimeni kļuvusi 51 persona/ģimene, savukārt 49 audžuģimenes statuss izbeigts vai atņemts (sk.14.attēlu).

Visbiežākie iemesli, kādēļ audžuģimenes atsakās no audžuģimenes pienākuma pildīšanas ir gan objektīvie – dzīvesvietas maiņa, izmaiņas ģimenes sastāvā (bioloģisko bērnu piedzimšana, šķiršanās) u.tml., gan personiskie – „izdeģšana”, savu spēju izvērtējums, negatīva pieredze audžuģimeņu pienākumu pildīšanā u.c..

Audžuģimene saskaņā ar Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr.1036 „Audžuģimenes noteikumi” 33.punktā noteikto, nodrošina bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību). Savukārt bāriņtiesa, kura lēmusi par audžuģimenes statusa piešķiršanu, seko tam, kā audžuģimene pilda savus pienākumus. Diemžēl bāriņtiesas ik gadu pieņem lēmumu par audžuģimenes statusa atņemšanu vairākām audžuģimenēm, kuras vai nu nav pilnvērtīgi pildījušas savus pienākumus vai pat bijušas fiziski un emocionāli vardarbīgas pret audžuģimenē ievietotajiem bērniem. 2012.gadā par dažādiem pārkāpumiem audžuģimenes statuss atņemts 24 audžuģimenēm. Tāpat pēdējos divus gadus ievērojami palielinājies to gadījumu skaits, kad bāriņtiesu priekšsēdētāji vai locekļi saskatījuši nepieciešamību nekavējoties lemt par bērnu izņemšanu no audžuģimenes (sk.15.attēlu), jo bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājies, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, vai arī bērna turpmākā atrašanās audžuģimenē var apdraudēt viņa pilnvērtīgu attīstību.

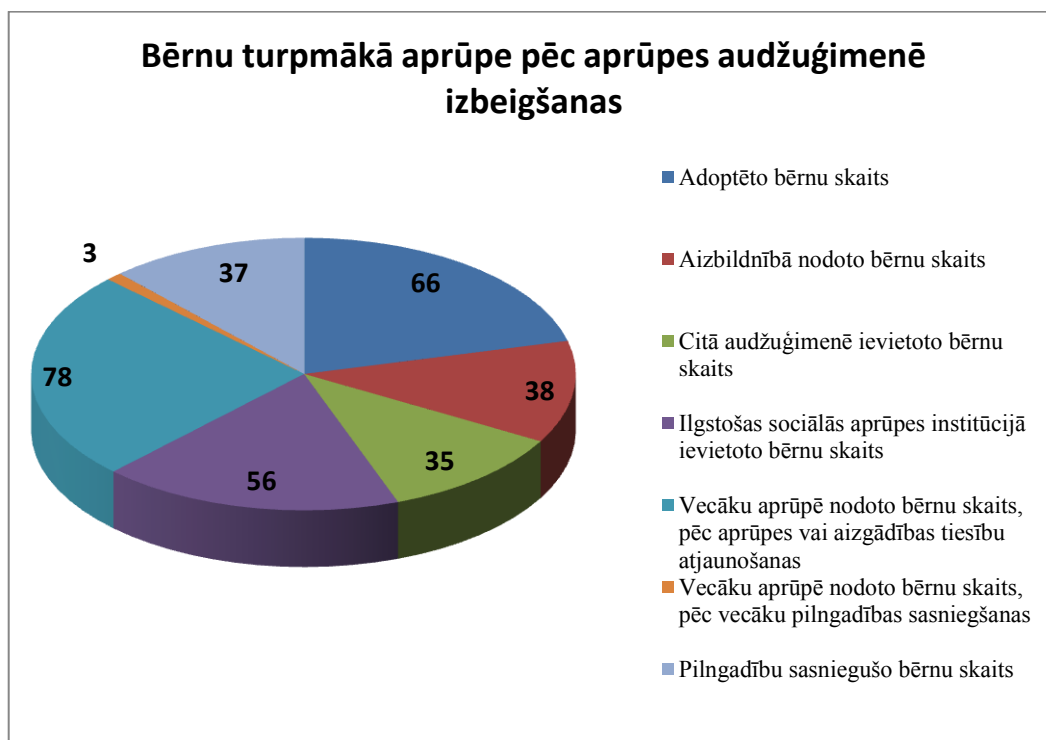

15.attēls

Bērnu uzturēšanās audžuģimenē var tikt izbeigta vairāku iemeslu dēļ. Bāriņtiesu sniegtā informācija liecina, ka 2012.gadā bērnu uzturēšanās audžuģimenēs visbiežāk tika izbeigta, jo:

- viņu vecākiem tika atjaunotas aprūpes tiesības – 25% bērnu;
- bērni tika adoptēti – 21% bērnu;
- bērni ievietoti ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā – 18% bērnu;
- bērniem nodibināta aizbildnība – 12% bērnu (sk.16.attēlu).

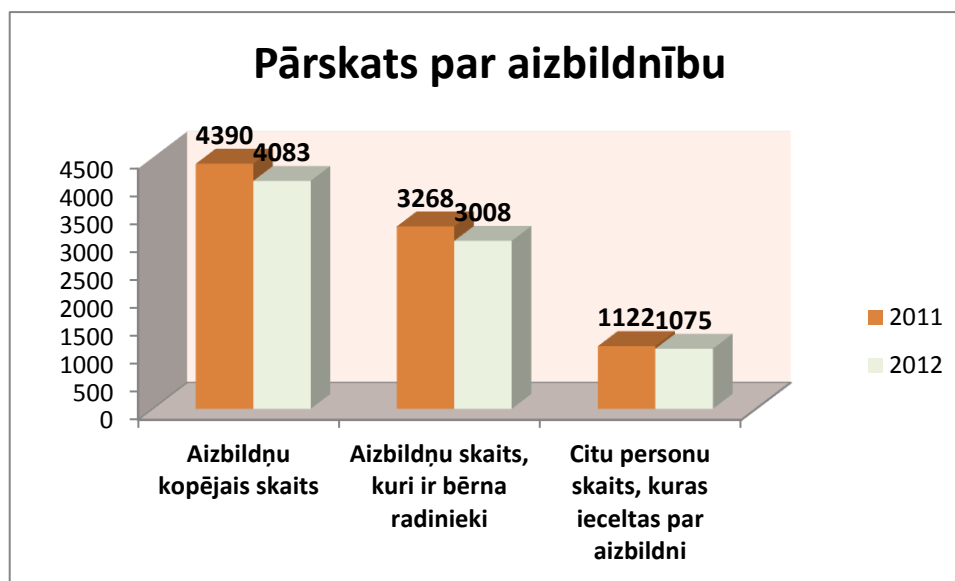
Tāpat daļa bērnu tika ievietoti citās audžuģimenēs, kļuva pilngadīgi vai atgriezās vecāku aprūpē pēc viņu pilngadības sasniegšanas (sk.16.attēlu).

16.attēls

5. PĀRSKATS PAR AIZBILDNĪBAS LIETĀM

Aizbildnis ir persona, kas iecelta vai apstiprināta Civillikumā noteiktajā kārtībā, lai nodrošinātu bērna tiesību un interešu aizsardzību. Aizbildnis aizvieto saviem aizbilstamajiem vecākus, kā arī pārstāv bērnu personiskajās un mantiskajās attiecībās. 2012. gadā turpinājās kopējais aizbildņu skaita samazinājums, tāpat arī samazinājies aizbildnībā nodoto bērnu skaits. 2012.gadā Latvijā bija 4083 aizbildņi, no kuriem 73,67% ir bērnu radnieki, savukārt 26,33% ir citas personas (sk.18.attēlu).

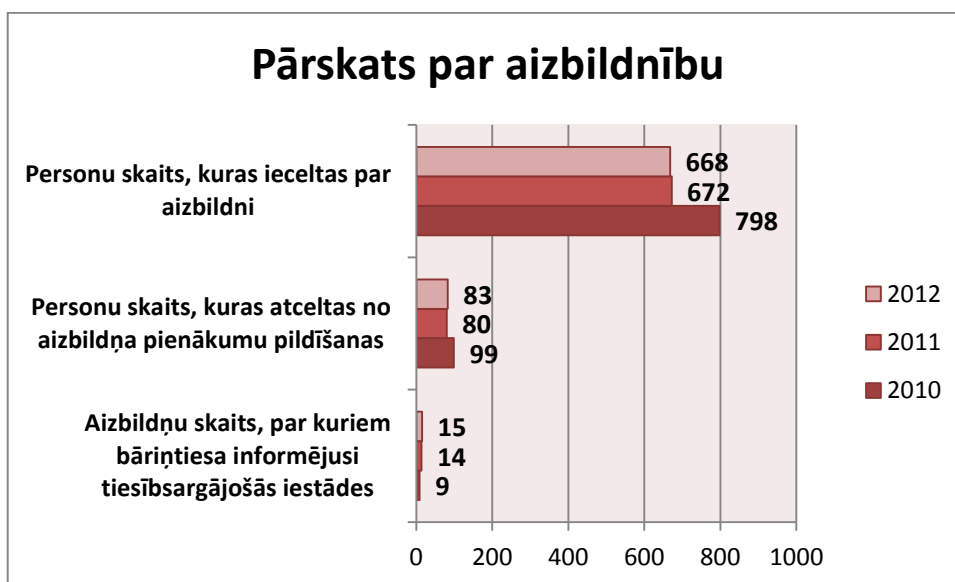

18.attēls

Saskaņā ar Civillikuma 341.pantā noteikto, aizbildnība izbeidzas aizbildnim ar viņa nāvi, ja viņu atlaiž ar bāriņtiesas lēmumu likumisku iemeslu dēļ vai, ja viņu atceļ no aizbildņa amata, savukārt tā aizbildnība, kas nodibināta ar zināmiem nosacījumiem vai uz noteiktu laiku, izbeidzas, iestājoties šiem nosacījumiem vai notekot noteiktajam laikam.

Kā minēts pārskatā par bāriņtiesu darbu 2011.gadā, bāriņtiesu pārskatos par darbu norādītie dati attiecībā uz aizbildņu skaitu, kas atcelti no pienākumu pildīšanas ne vienmēr ir precīzi, jo nereti pārskatā norādītajos datos ietver arī no aizbildņa pienākumu pildīšanas atlaistās personas, piemēram, gadījumos, kad bērni sasniedz pilngadību. Tomēr, ņemot vērā, ka pirms 2011.gada pārskatu par darbu aizpildīšanas bāriņtiesām tika sniegti izvēsti metodiskie ieteikumi pārskata aizpildīšanai, 2011.un 2012.gada dati

būtu vērtējami kā objektīvi. Tādējādi secināms, ka ik gadu vidēji 80 personas tiek atceltas no pienākumu pildīšanas (sk.19.attēlu), jo to darbībā konstatētas būtiskas nepilnības. Tāpat pieaudzis to aizbildņu skaits, par kuriem, to pret bērniem vērsta prettiesiskas darbības dēļ, ir informētas tiesībsargājošās iestādes. 2010.gadā tādas bijušas 9 personas, 2011.gadā jau 14, 2012.gadā – 15 personas (sk.19.attēlu).

19.attēls

6. PĀRSKATS PAR AIZGĀDNĪBU

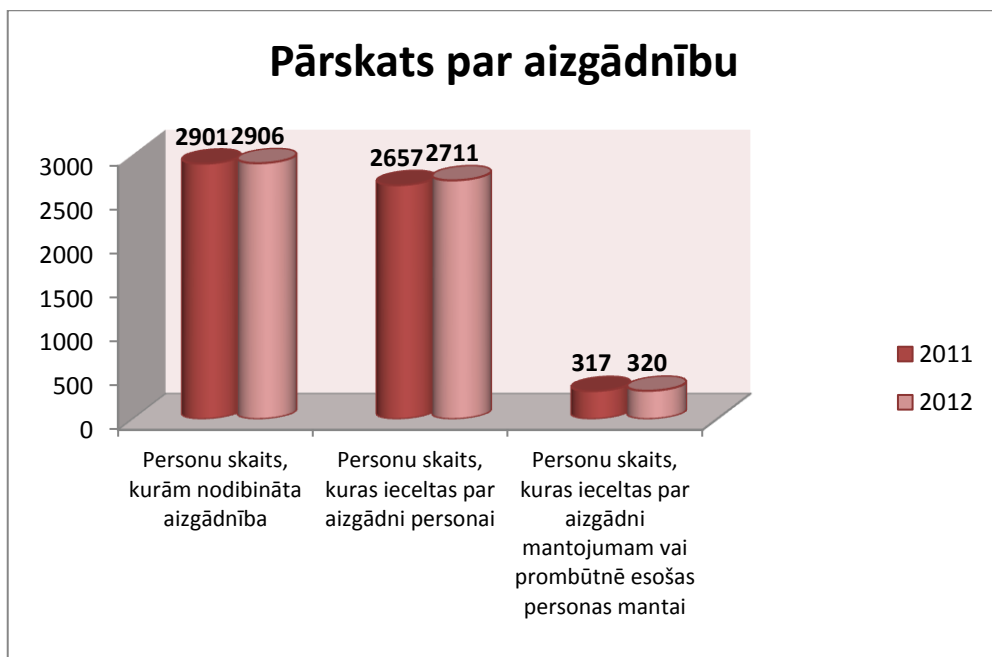
Saskaņā ar Civilprocesa likuma 268.panta pirmo un piekto daļu, ja tiesa uz pierādījumu pamata konstatē, ka personas rīcībspēja ir ierobežojama, tā taisa spriedumu, kurā norāda rīcībspējas ierobežojuma apjomu un ar kuru nodibina personai aizgādnību un pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā tiesa tā norakstu nosūta bāriņtiesai — aizgādņa iecelšanai.

Civillikuma 355.panta pirmā daļa paredz, ka aizgādņus pār pilngadīgajiem pēc tiesas sprieduma iecel attiecīgā bāriņtiesa, kurai jānoskaidro personas viedoklis par iecelamo aizgādni, ja vien šī persona spēj to formulēt.

Bāriņtiesa par aizgādni var iecelt personas izraudzīto aizgādni, aizgādnībā nododamā laulāto vai kādu no tuvākajiem radniekiem, turklāt bāriņtiesai jāievēro tās personas pēdējās gribas rīkojums, kura atstājusi viņam mantojumu. Tādējādi bāriņtiesu pienākums pēc sprieduma noraksta saņemšanas ir iecelt aizgādni, vērtējot personas spējas un īpašības, lai tā varētu kvalitatīvi pildītu aizgādņa pienākumus, kā arī ņemot vērā aizgādnībā nodotās personas viedokli.

Tā kā 2012.gads bija būtisks attiecībā uz izmaiņām rīcībspējas ierobežojumu apjomā un personu nodošanu aizgādnībā, analizējot valsts statistikas pārskatos par bāriņtiesu darbu sniegtos datus, jāņem vērā, ka sadaļā par aizgādnībā esošo personu skaitu un iecelto aizgādņu skaitu ir iekļautas arī pagaidu aizgādnībā nodotās personas un pagaidu aizgādņi, kas iecelti ņemot vērā 2012.gada 2.februāra likumā “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību” iekļauto tiesisko regulējumu, kurš tika piemērots līdz spēkā stājās 2013.gada 1.janvāra grozījumi Civillikumā.

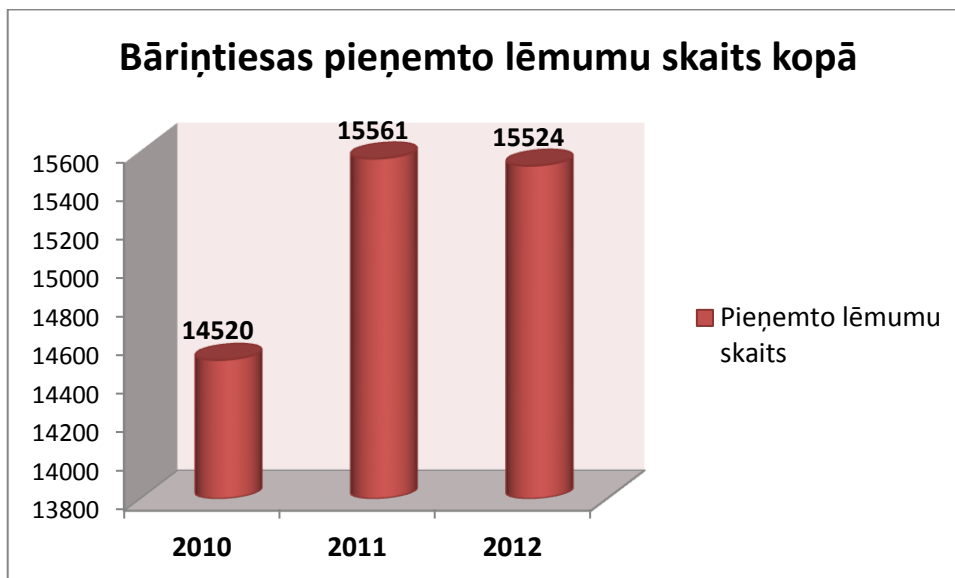
2012.gadā aizgādnība bija nodibināta 2906 personām un par aizgādņiem ieceltas 2711 personas (sk.20.attēlu). Vēl 320 personas veica mantojuma vai prombūtnē esošas personas mantas aizgādņa pienākumus (sk.20.attēlu).

20.attēls

7. PĀRSKATS PAR BĀRIŅTIESAS LĒMUMIEM CITOS JAUTĀJUMOS

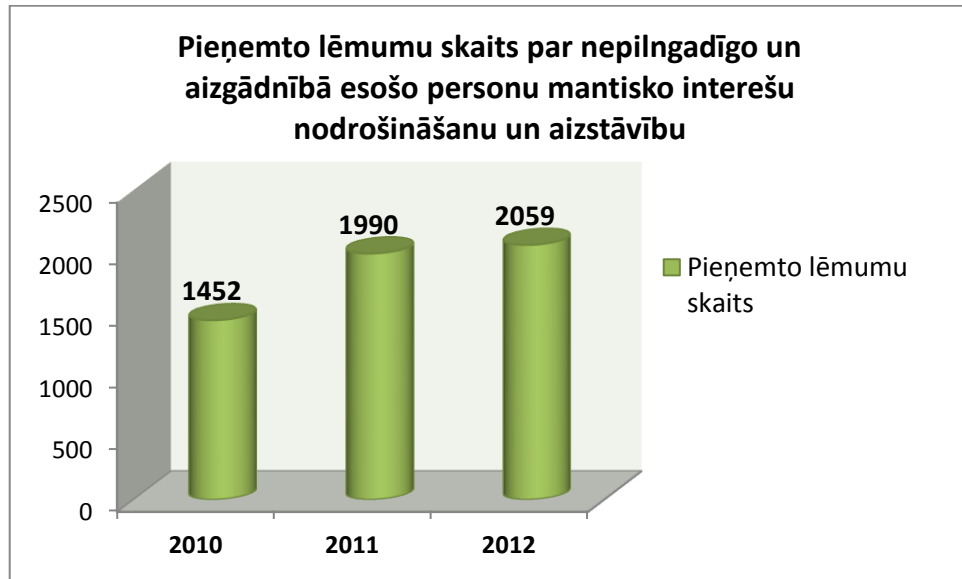
2012.gadā nav pieaudzis kopējais bāriņtiesās pieņemto lēmumu skaits, līdzīgi kā 2011.gadā tie ir nedaudz virs 15500 lēmumiem gadā (sk.21.attēlu).

21.attēls

Analizējot šos datus kopsakarā ar 2010.gada rādītāju, kad kopējais lēmumu skaits bija krietni mazāks, jāsecina, ka uz lēmumu skaita pieaugumu ievērojama ietekmi atstāja vairāku banku darbības izbeigšana, kad bāriņtiesām ievērojami pieauga nepieciešamība lemt par atļauju rīkoties ar bērnam piederošiem naudas līdzekļiem, lai tos no vienas bankas noguldījuma kontiem pārliktu uz citas bankas kontiem.

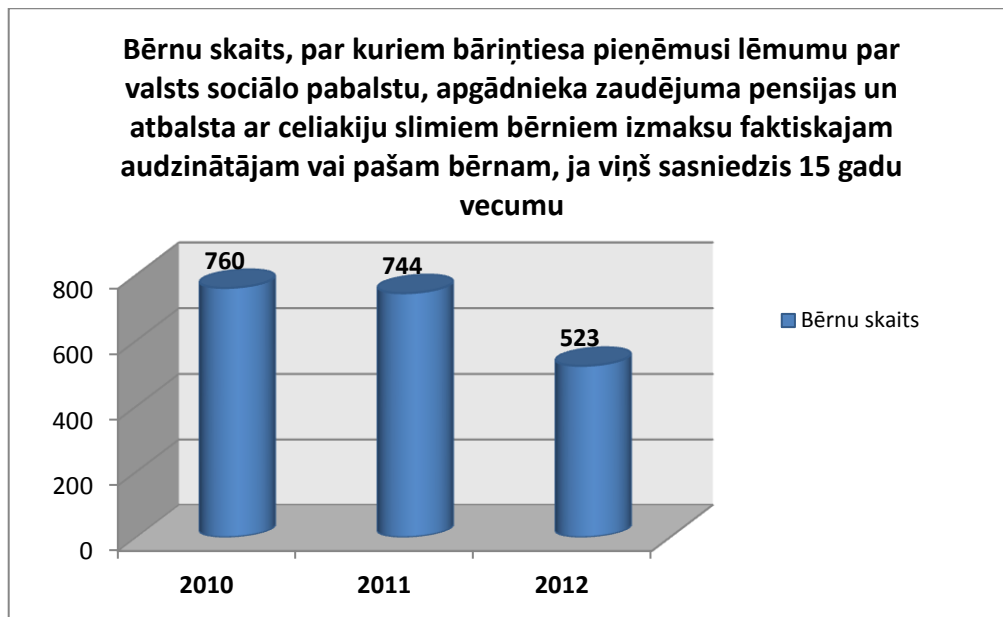
Kā redzams 22.attēlā, nepieciešamība bāriņtiesai pieņemt lēmumus, kas saistīti ar nepilngadīgo un aizgādībā esošo personu mantisko interešu aizsardzību, ar 2011.gadu ir ievērojami palielinājusies. Tie ir lēmumi, kurus bāriņtiesām jāpieņem, lai realizētu Bāriņtiesu likuma 17.panta pirmajā punktā noteikto pienākumu aizstāvēt bērna vai aizgādībā esošās personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības. Piemēram, gadījumos, kad bērnam vai aizgādībā esošai personai pienākas mantojums, bāriņtiesām ir nepieciešams pieņemt lēmumus par atļauju pieņemt vai atraidīt bērna vai aizgādībā esošās personas vārdā viņam piekritušo mantojumu. Tāpat bāriņtiesas lemj par bērnam vai aizgādībā esošai personai piederošās mantas atsavināšanu u.tml..

22.attēls

Vēl viens veids, kā aizsargāt bērna personiskās un mantiskās intereses, ir bāriņtiesu iespēja lemt par valsts sociālo pabalstu, apgādnieka zaudējuma pensijas un atbalsta ar celiakiju slimiem bērniem, kuriem nav noteikta invaliditāte, izmaksu pārtraukšanu personai, kura bērnu neaudzina, un izmaksāšanu personai, kura faktiski audzina bērnu.

Šādas situācijas veidojas, kad bērnu faktiski audzina persona, kura nesaņem bērnam pienākošos materiālos pabalstus. Kā redzams 23.attēlā, šādu lēmumu skaitam ir tendence samazināties. 2010.gadā bāriņtiesas bija pieņēmušas 760 šādus lēmumus, 2011.gadā – 744 lēmumus, savukārt 2012.gadā jau ievērojami mazāk – 523 lēmumus (sk. 23.attēlu). Lēmumu skaita samazinājums skaidrojams ar to, ka aizvien vairāk tiek izmatots regulējums par vecāka aprūpē esoša bērna nodošanu citas personas aprūpē un bāriņtiesas, izskatot jautājumu par to, vai šāda nodošana atbilst bērna interesēm, ar bērna vecākiem jau sarunu veidā panāk vienošanos par to, kā bērna faktiskais audzinātājs saņems bērnam pienākošos materiālos pabalstus.

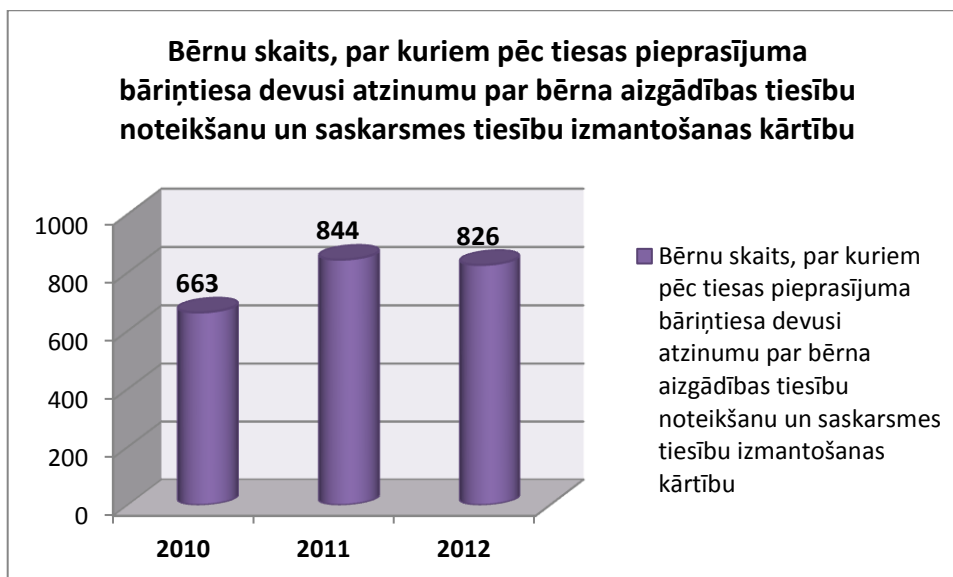

23.attēls

Saskaņā ar Civillikumu, tādu nozīmīgu jautājumu risināšana kā viena vecāka atsevišķas aizgādības noteikšana vai saskarsmes tiesības izmantošanas kārtība, ir tiesas kompetencē. Savukārt tiesa, lai varētu pieņemt bērna interesēm atbilstošāku spriedumu, kā vienu no pierādījumiem lietā izmanto bāriņtiesas atzinumu.

Bāriņtiesu likuma 50.panta pirmais un otrais punkts paredz bāriņtiesai pēc tiesas pieprasījuma sniegt atzinumus, kas nepieciešami saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības un viena vecāka atsevišķas aizgādības noteikšanai.

Saskaņā ar bāriņtiesu sniegto informāciju, 2012.gadā bāriņtiesas sniegušas atzinumus attiecībā uz aizgādības un saskarsmes tiesību noteikšanu par 826 bērniem (sk.24.attēlu), kas ir līdzīgi kā bija 2011.gadā – 844 bērni. Šie dati norāda uz to, ka minētais jautājums jau vairāku gadu garumā ir aktuāls, tādējādi liekot gan bāriņtiesu, gan citiem speciālistiem paplašināt savas profesionālās zināšanas un iemaņas, lai pēc iespējas motivētu vecākus rīkoties atbilstošāk bērna interesēm.

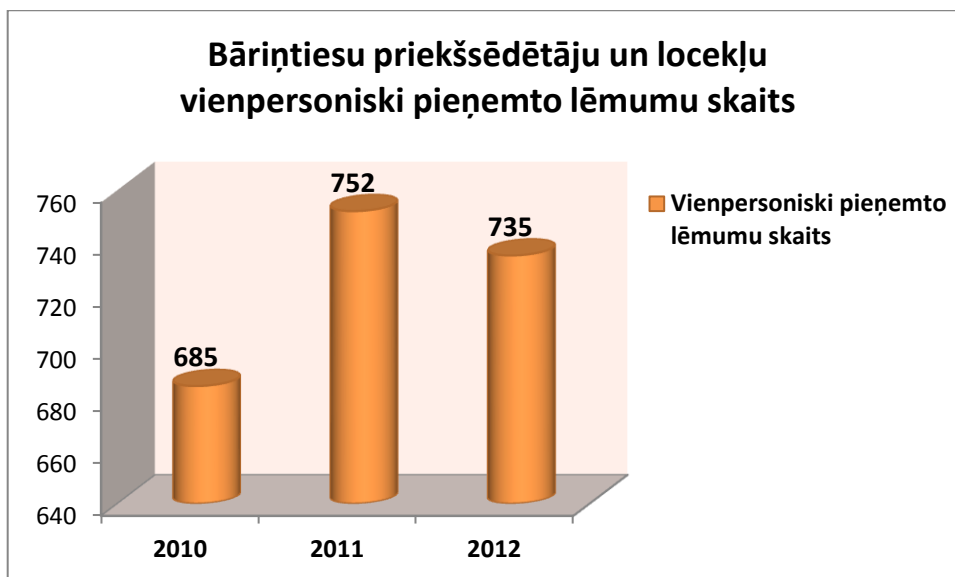

24.attēls

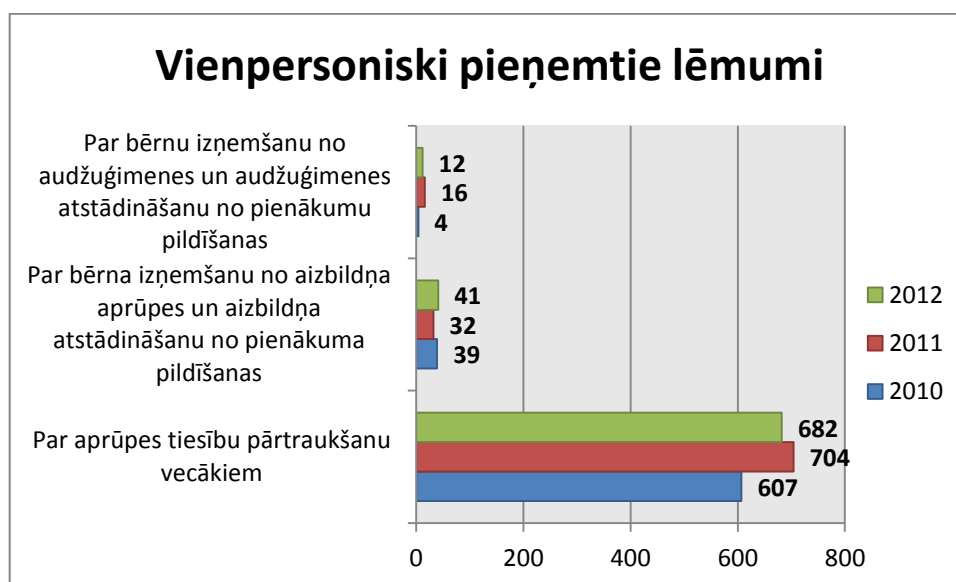
Bāriņtiesu likuma 23.pants paredz bāriņtiesas priekšsēdētājam vai bāriņtiesas locekļiem tiesības pieņemt vienpersonisku lēmumu par bērna aprūpes tiesību atņemšanu vecākiem, bērna izņemšanu no aizbildņa ģimenes un aizbildņa atstādināšanu no pienākumu pildīšanas, kā arī par bērna izņemšanu no audžuģimenes, ja bērna dzīves apstākļu pārbaudē vai citādi atklājas, ka bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos, kā arī tad, ja bērna turpmākā atrašanās ģimenē var apdraudēt viņa pilnvērtīgu attīstību. Minētā regulējuma mērķis ir nodrošināt bērna aizsardzību kritiskos brīžos, kad nepieciešams nekavējoties nodrošināt bērnam drošu vidi.

Vienlaikus Bāriņtiesu likuma 24.panta pirmajā daļā noteikts, ka bāriņtiesa ne vēlāk kā 15 dienu laikā pēc vienpersoniskā lēmuma pieņemšanas sasauc sēdi, lai lemtu par aprūpes tiesību atjaunošanu bērna vecākiem, bērna atgriešanu aizbildņa aprūpē vai audžuģimenē.

Salīdzinot datus par laika periodu no 2010.līdz 2012.gadam, secināms, ka vienpersoniski pieņemto lēmumu skaits būtiski pieauga 2011.gadā, kad tika pieņemti 752 vienpersoniskie lēmumi (sk.25.attēlu). 2012.gadā vienpersoniski pieņemto lēmumu skaits ir nedaudz samazinājies – 735 lēmumi (sk. 25.attēlu).

25.attēls

26.attēls

Kā redzams 26.attēlā, visvairāk vienpersoniskie bāriņtiesu priekšsēdētāju vai locekļu lēmumi tiek pieņemti attiecībā uz bērna aprūpes tiesību atņemšanu vecākiem (2012.gadā 682 lēmumi).

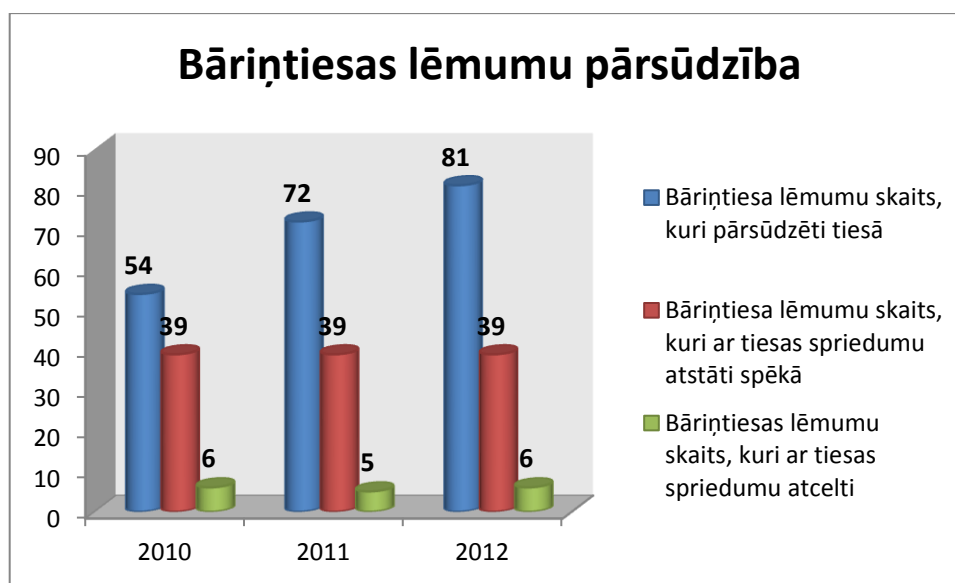
2012.gadā pieaudzis vienpersoniski pieņemto lēmumu par bērna izņemšanu no aizbildņa ģimenes un aizbildņa atstādināšanu no pienākumu pildīšanas, skaits – 2012.gadā 41 lēmums, 2011.gadā – 32 lēmumi, 2010.gadā – 39 lēmumi.

Tāpat gan 2011 gadā, gan 2012.gadā vērojams ievērojams skaits vienpersoniski pieņemto lēmumu par bērnu izņemšanu no audžuģimenes un audžuģimenes atstādināšanu no pienākumu pildīšanas. Attiecīgi 2011.gadā 16 audžuģimenēs un 2012.gadā 12 audžuģimenēs bāriņtiesas bija konstatējušas tik būtiskus bērnu tiesību pārkāpumus, ka uzskatīja par nepieciešamu tūlītēji izņemt bērnu no audžuģimenes un audžuģimeni atstādināt no pienākumu pildīšanas.

8. PĀRSKATS PAR BĀRIŅTIESAS LĒMUMU PĀRSŪDZĪBU ADMINISTRATĪVAJĀ RAJONA TIESĀ

Bāriņtiesas pieņemtā lēmuma un faktiskās rīcības tiesiskumu un pamatotību izvērtē Administratīvā rajona tiesa. Administratīvā procesa likuma 103.panta pirmajā daļā noteikts, ka administratīvā procesa tiesā būtība ir tiesas kontrole pār iestādes izdota administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu vai lietderības apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros.

Bāriņtiesu pārskatu par darbu 2012.gadā apkopotie dati norāda uz pārsūdzēto lēmumu skaita pieaugumu. 2012.gadā personas, kuras ir uzskatījušas, ka bāriņtiesas pieņemtais lēmums aizskar viņu tiesības un tiesiskās intereses, Administratīvajā rajona tiesā pārsūdzējušas 81 bāriņtiesu lēmumu, kas ir par 9 lēmumiem vairāk nekā 2011.gadā un par 27 lēmumiem vairāk nekā 2010.gadā (sk.27.attēlu). Ik gadu no Administratīvajā rajona tiesā izskatītajiem lēmumiem 5 līdz 6 lēmumi tiek atcelti.

27.attēls